

NEVELÉS- ÉS KULTÚRTÖRTÉNETI KONFERENCIA

PPKE BTK Neveléstörténeti Kutatócsoport

2017. február 22. szerda, 8.30–18.00

Piliscsaba, Stephaneum, 1. előadóterem

PROGRAM

8:30 – 8:45 MEGNYITÓ

DR. GLOVICZKI ZOLTÁN, intézetvezető, egyetemi docens (PPKE BTK Vitéz János Tanárképző Központ)
DR. ÓZE SÁNDOR, intézetvezető, egyetemi tanár (PPKE BTK Történettudományi Intézet)
DR. MEDGYESY S. NORBERT, egyetemi docens, a Neveléstörténeti Kutatócsoport tagja

I. SZEKCIÓ

ELNÖK: ÓZE SÁNDOR

8:50 – 9:10 GLOVICZKI ZOLTÁN PHD HABIL.
(PPKE BTK Vitéz János Tanárképző Központ vezetője, egyetemi docens, Piliscsaba)
Tankönyv és használata a nyomdászat első évszázadában

9:10 – 9:30 KOLTAI ANDRÁS PHD
(Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára igazgatója, Budapest)
Az Úr szolgálata és az iskola: Szerzetesség és tanítás az újkorban

9:30 – 9:50 BOJTOS ANITA
(PhD-hallgató, PPKE Történelemtudományi Intézet)
A pálos rendi nevelés lehetőségei és távlatai a XVII. századi magyar rendtartományban

9:50 – 10:10 BALI JÁNOS DLA
(PPKE Egyházzene Tanszék és a Pázmány Kórus vezetője)
Modern zene és oktatás, 1000–1750

Vita

II. SZEKCIÓ

ELNÖK: KOLTAI ANDRÁS

10:20 – 10:40 PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA PhD HABIL.

(Eszterházy Károly Egyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszék vezetője, egyetemi docens, Eger)
A színház mint nevelési intézmény a XVI–XVIII. században

10:40 – 11:00 KOVÁCS ESZTER PhD

(Országos Széchényi Könyvtár Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatások Osztálya, tudományos munkatárs, Budapest)
Az olmützi jezsuita iskolák szerepe a magyarországi művelődésben 1773-ig

11:00 – 11:20 MEDGYESY S. NORBERT PhD habil.

(PPKE BTK Történettudományi Intézet, egyetemi docens, Piliscsaba)
Ünnepek és iskolamesterek a 18. századi kisiskolákban – dramatikus játékokkal és epikus-historikus népdénekekkel

11:20 – 11:40 KOVÁCS BÁLINT PhD

(PPKE BTK Armenológiai Tanszék vezetője, Piliscsaba)
A mechtarista iskolák szerepe az örmény oktatásban 1749 és 1915 között

Vita

III. SZEKCIÓ

ELNÖK: PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

11:50 – 12:10 RÉBAY MAGDOLNA PhD habil.

(Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományok Intézete, egyetemi adjunktus, Debrecen)
Arisztokraták a pozsonyi evangélikus főgimnáziumban a dualizmus korában

12:10 – 12:30 SZŐKE MIHÁLY

(PPKE BTK történelem, PPKE JÁK hallgató)
Az Erdélyi Katolikus Státus elemi iskoláinak helyzete a XIX. század közepén

12:30 – 12:50 DEMJÉN BALÁZS ÁDÁM

(PPKE BTK történelem szakos hallgató, Piliscsaba)
Az Erdélyi Római Katolikus Státus által fenntartott gimnáziumok története az 1860-as években

Vita

13.00 – 13:05 GERGELY-JÁRÁS A MÁTRA-VIDÉK ÉS GÖNTÉRHÁZA (ZALA) HAGYOMÁNYÁBÓL Előadja: PPKE BTK Boldog Özséb Színtársulat
Stephaneum Aula**13:10 – 14:00 EBÉDSZÜNET**

IV. SEKCIÓ

ELNÖK: MEDGYESY S. NORBERT

14:00 – 14:20 BENCZIK FANNY

(Budapesti Ward Mária Általános Iskola, Gimnázium és Zeneművészeti Szakközépiskola, történelem tanár)

Az angolkisasszonyok Pesti iskolájának története (1787–1997–2017)

14.20 – 14:40 FRAUHAMMER KRISZTINA PHD

(MTA–Szegedi Tudományegyetem Vallási Kultúrakutató Csoport, tudományos munkatárs, Szeged)

Erényvirágok. Az imakönyv műfaja, mint a nevelés eszköze a XIX–XX. század fordulóján

14:40 – 15:00 BEDŐK PÉTER

(PPKE BTK történelem és örmény specializációs hallgatója, Piliscsaba)

Muraköz oktatási helyzete a XIX. században

15:00 – 15:20 PÁL FERENC

(Vas Megyei Levéltár tudományos munkatársa, Szombathely)

Az iskolák községeitése. Konfliktusok a szombathelyi egyházmegye katolikus népiskolái körül az 1868. évi népiskolai törvény okán

Vita

V. SEKCIÓ

ELNÖK: GLOVICZKI ZOLTÁN

15:30 – 15:50 G. MOLNÁR PÉTER PHD

(PPKE BTK VJTK, a Sodalitas Tehetséggondozó Program titkára)

Az újpesti római katolikus népiskola 1869–1870-ben

15:50 – 16:10 NAGY BOGLÁRKA

(Tanár, a PPKE BTK diplomázott hallgatója)

Bárczy István és Lajta Béla épített öröksége – Egy iskolapalota a Vas utcában

16.10 – 16:30 GODENA ALBERT

(A PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója)

Oktatás és képzés a győri Fa- és Fémipari Szakiskola működésének első évtizedében (1901–1911)

16:30 – 16:50 RÉTFALVI BALÁZS

(A Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár vezetője, a PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója)

A Szombathelyi Egyházmegye 20. századi tanfelügyelői iratai és forrásértékük

Vita

17.30 ZÁRSZÓ

NEVELÉS- ÉS KULTÚRTÖRTÉNETI KONFERENCIA

PPKE BTK Neveléstörténeti Kutatócsoport

2017. február 22. szerda, 8.30–18.00

Piliscsaba, Stephaneum, 1. előadóterem

AZ ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÁSAI

GLOVICZKI ZOLTÁN PHD HABIL.

(PPKE BTK Vitéz János Tanárképző Intézet vezetője, egyetemi docens, Piliscsaba)

Tankönyv és használata a nyomdászat első évszázadában

Az oktatási céllal készült nyomtatott könyvek története, jelentősége a nyomdászat, a könyvkiadás és az európai civilizáció történetében viszonylag jól ismert. Kevésbé ismert azonban felhasználásuk módja, mely a neveléstörténet, de ezen keresztül a kultúrtörténetnek is drámai fontosságú kérdése.

Pusztán történeti szempontból drámainak mondható, hiszen a kultúra hagyományozásának a Kr.e. IV–III. században lejátszódó szóbeliség-írásbeliség paradigmaváltása után a következő hasonló méretű fordulat a könyvnyomtatás megjelenése, mely az információáramlás új kvantitatív és kvalitatív dimenzióját tárta fel. Bár kommunikációtörténeti konszenzus, hogy e fordulat társadalmi méreteiben csak a XVIII. századra következik be, ennek – legalábbis az oktatás területén - ellene mondani látszik a XV–XVI. századi tankönyvek óriási piaca. De drámainak mondható a probléma jelenkori tanulságait tekintve is: a kommunikáció és az információáramlás jelen, infokommunikációs paradigmaváltásához szolgáló tanulságaival, melynek ismét kulcsfontosságú terepe az oktatás, az iskola világa.

Előadásomban az iskolai életet tükröző korabeli dialógusok, a szélteiben elterjedt korabeli tankönyvek szövegei, és a kor meghatározó pedagógiai gondolkodóinak – Erasmus, Vives, Budé - didaktikai szövegei alapján igyekszem feltárni, milyen didaktikai, vagyis tényleges felhasználási töke jelent meg a tankönyvek hatalmas példányszámával párhuzamosan a XVI. századi Európában.

KOLTAI ANDRÁS PHD

(Piarista Rend Magyar Tartományja Központi Levéltára igazgatója, Budapest)

Az Úr szolgálata és az iskola: Szerzetesség és tanítás az újkorban

A szerzetesi élet és a világiak tanítása az ókor és középkor folyamán nehezen összeegyeztethető dolgoknak számítottak. Magyarországon azonban a XX. század elején a férfi és női szerzetesek nagy többsége egyaránt tanítással foglalkozott. Előadásom ezt a két „végpontot” köti össze, és azt a folyamatot foglalja össze, hogyan találtak új hivatásra a gyerekek és fiatalok tanításában, nevelésében az újkor első évszázadainak szerzetesei, a régi és az új rendekhez tartozók egyaránt.

BOJTOS ANITA

(PhD-hallgató, PPKE Történelemtudományi Intézet)

A pálos rendi nevelés lehetőségei és távlatai a XVII. századi magyar rendtartományban

Az előadás azt a kérdést járja körül, hogy milyen keretek között tudta megszervezni a pálos rend a saját utánpótlás nevelését a rendi alkotmány megújítását követően, a XVII. század második felében. A nevelésben

fontos szerep jutott a helyszíneknek, az utánpótlás személyi állományának és az előjáróknak-tanároknak egyaránt. Az új rendtagok előtt álló lehetőségek és életpályák kiteljesítéséhez nagyban hozzájárult a noviciátus éve és a különböző bölcséleti vagy hittudományi területen végzett egyetemi vagy főiskolai tanulmányok.

BALI JÁNOS DLA

(PPKE Egyházzene Tanszék és a Pázmány Kórus vezetője)

Modern zene és oktatás, 1000–1750

Arezzói Guido újításainak gyors elterjedése (XI. század), a rögtönzött ellenpont-énekítés tanítása (XII–XV. század), az egész Európának meghatározó zeneszerzőket nyújtó németalföldi iskolák (15–16. század), a barokk zene virtuózeit és énekes sztárjait képző itáliai árvaházak (XVII–XVIII. század): megannyi pont, ahol az egyházi iskolák a zenében — mélyen megértve az akkori modernitást és az aktuális társadalmi igényeket, kellően tág kört húzva hit, ráció és művészet viszonyának legforróbb kérdései köré — maradandó, messzire sugárzó, ma is animáló értékeket létre hozó, teremtő aktivitás részesei voltak.

Előadásommal e négy nagy zenetörténeti terület pedagógiájának alapvonásait, elterjedését, hatását, művészeti és hitéleti jelentőségét, szerteágazó szellemi kapcsolatait és hátterét foglalom össze, és azt vizsgálom, hogy milyen analógiák találhatók az akkori idők és napjaink között.

PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA PHD HABIL.

(Eszterházy Károly Egyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszék vezetője, egyetemi docens, Eger)

A színház mint nevelési intézmény a XVI–XVIII. században

A XVI–XVIII. század nevelési normáinak mintaadója a jezsuita rend, amelynek nevelési rendszere jelentősen hatott a többi szerzetesrend iskolai színjátszására is, de a protestáns iskolák színházi gyakorlatának kialakításában is meghatározó jelentősége volt. A színjátszás pedagógiai célja azonban már eleve összetett: nemcsak a diákokkal, hanem a közönséggel szemben is megfogalmaz elvárásokat. A legimplicitebb ezek közül az, hogy sajátítsa el és alkalmazza következetesen a színházi viselkedés normáit (csendes figyelem, taps). Ami a szereplő diákokat illeti, meg kell tanulniuk a színészi működésmód alapjait, vagyis a színház jelrendszerét. A következő cél az ismeretek átadása, ami jelentette egyrészt a latin nyelv ismeretének elmélyítését, a gimnáziumi tanórákon megszokott kifejezésmódok mellett egy újabb *irodalmi* kifejezésmód (a dráma) és a *színházi* kifejezésmód összekapcsolásával (így növelve a nyelvtanulás hatékonyságát), másrészt a drámaszövegben felhalmozott (elsősorban irodalmi, történelmi, földrajzi, mitológiai stb.) tudásanyag átadását – megint csak mind a színészekre, mind a közönségre vonatkozóan. Az ismeretanyag egészét átszötte a keresztény hit és kultúra, de jelentős volt azoknak az előadásoknak a száma is, amelyek kifejezetten a Bibliát, a hittételeket, a rend (vagy a felekezet) alapítóinak, hitvallóinak, mártírjainak élettörténetét állították a középpontba, és a színházban a *térítés* eszközét látták. Ezzel függ össze a színház erkölcsnevelő célzata is, amely ezt az egész színházi kultúrát áthatja, és a tulajdonképpeni lényegét jelenti.

KOVÁCS ESZTER PhD

(Országos Széchényi Könyvtár Könyv- és művelődéstörténeti kutatások osztálya, tudományos munkatárs, Budapest)

Az olmtüzi jezsuita iskolák szerepe a magyarországi művelődésben 1773-ig

Az olmtüzi jezsuita gimnáziumnak és egyetemnek megalakulásától kezdve voltak magyarországi hallgatói és tanárai is, sőt két alkalommal volt magyarországi rektora. Az intézmény különösen fontos volt a nagyszombati egyetem megalakulása előtt, illetve azokban a rövidebb periódusokban, amikor az egyetem működése háborúk miatt szünetelt.

MEDGYESY S. NORBERT PhD habil.

(PPKE BTK Történettudományi Intézet, egyetemi docens, Piliscsaba)

Ünnepek a 18. századi kisiskolákban – dramatikus játékokkal és epikus-historikus népepekkel

A kisiskolák 1560 után kialakult, nemcsak a plébániákra, hanem a filiákra is kiterjedő, XVIII. századra teljessé vált hálózatának eddig kevésbé kutatott forrásai a canonica visitatiók és a ludi magisterek keze nyomán fennmaradt énekeskönyvek. Az egyes ünnepekhez kapcsolódó, ezen forrásokban olvasható dramatikus szokásokat és a magyar szentek tiszteletére írt, epikus-historikus tartalmú, történelemoktatásként is funkcionáló népepeket vizsgáljuk meg Kenyeri, Vép, Pannonhalma, Dör, Kunsziget és Bajna példáján.

KOVÁCS BÁLINT PHD

(PPKE BTK Armenológiai Tanszék vezetője, Piliscsaba)

A mechitarista iskolák szerepe az örmény oktatásban 1749 és 1915 között

Az előadás az egyetlen örmény-katolikus szerzetesrend, a mechitaristák oktatói tevékenységét kívánja elemezni. A kiválasztott időszak pedig a rendalapító, Szebasztei Mechitár halálát (1749) követő időszak, az örmény genocídium (1915) kezdetéig. Ebben a több mint 150 éves időszakban a Szent Benedek reguláját követő örmény szerzetesek számos alap-és közszintű iskolát hoztak létre, amelyek a rend két központjához Velencéhez vagy Bécshez kötődtek. A Közép-Európában vagy az Oszmán Birodalom területén létrejött iskolák az anyanyelvű, nemzeti kultúra oktatása szempontjából voltak elsősorban fontosak, az uniált ("örmény-katolikus") hit missziós jellegű terjesztése a másodlagos szempont volt az intézmények működése során. Fontos megemlíteni a szerzetesrend erdélyi jelenlétét, illetve az Erdélyből a rend élére került Ákoncz Kővér István tevékenységét, aki a rend első érseki rangú főapátjaként Velencében a mechitarista iskolák szervezeti fejlesztésében is igen fontos szerepet játszott. Az örmény genocídium során ennek az iskolahálózatnak egy igen nagy része semmisült meg, az oktatással és neveléssel foglalkozó szerzetesek közül aki menekülni tudott az Kairóban, Beirutban, Bukarestben, Szamosújváron, Los Angelesben stb. talált új otthonra.

RÉBAY MAGDOLNA PhD habil.

(Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományok Intézete, egyetemi adjunktus, Debrecen)

Arisztokraták a pozsonyi evangélikus főgimnáziumban a dualizmus korában

2013-ban elindult kutatásunkban, amelynek megvalósulását jelenleg az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja segíti, a magyarországi arisztokrácia iskolázatási szokásaival foglalkozunk. Részint családtörténeti, részint iskolatörténeti vizsgálatokat végzünk. Utóbbi keretében számos középiskola (kalksburgi jezsuita kollégium, bécsi Theresianum, pesti piarista főgimnázium, pozsonyi királyi katolikus főgimnázium, sárospataki református főgimnázium, kalocsai érseki jezsuita főgimnázium) történetét feldolgoztuk. Ezt a sort kívántuk bővíteni a pozsonyi evangélikus főgimnáziummal. Arra vagyunk kíváncsiak, mely főrangú családok gyermekei, hány évet s milyen státuszban (nyilvános vagy magántanuló) töltöttek el ebben az intézményben, vajon vállaltak-e szerepet az iskolai közéletben, például az egyesületek vezetésébe bekerültek-e, esetleg feltűntek-e mecénási szerepkörben. Kutatásunkkal folytatni kívánjuk tehát az iskola történetének feltárását sajátos szempontjaink szerint kiegészítve a korábbi feldolgozásokat (Markusovszky 1896, Bajkó 1980, Fukári 2003).

Módszerünk a dokumentumelemzés volt, forrásaink pedig az iskolai értesítők. Eredményeink alapján a vizsgált korszakban 56 arisztokrata tanulója volt az intézménynek. (A királyi katolikus főgimnáziumnál sokkal kevésbé volt tehát népszerű, hiszen oda közel 150 főnemes járt.) Felekezetiileg heterogén a csoport: 62%-uk evangélikus, 27%-uk katolikus és 11%-uk református volt. A vallás az iskolaválasztásnak csak egyik szempontja lehetett tehát. Ami meglepő: a diákok nagy többsége (71%) nyilvános tanuló (is) volt. Közülök néhányan mind a két pozsonyi főgimnáziumnak is a diákjai voltak. A korra jellemző volt ugyanis,

hogy egy tanuló több, 2 vagy akár 3 középiskolában is megfordult. Az evangélikus főgimnázium életükben inkább átmeneti tanulmányi színhelynek számított, hiszen mindössze 6 főnemes végezte el itt valamennyi középiskolai osztályt. Adatbázisunkat, valamint életrajzi lexikonokat és a szakirodalmat felhasználva próbáljuk rekonstruálni az iskolai utakat.

SZŐKE MIHÁLY

(PPKE BTK történelem, PPKE JÁK hallgató)

Az Erdélyi Katolikus Státus elemi iskoláinak helyzete a XIX. század közepén

Előadásom első felében a Státust mutatom be rövid történeti összefoglalással térben és időben elhelyezve a szervezetet, ismertetve gazdasági és pénzügyi alapjait. Az előadás gerincét a Státus elemei iskoláinak 1868 utáni története adja költségvetéshez, zárszámadásokat mutató levéltári források alapján. Elemezzük az egyes Státus-iskolák etnikai és felekezeti környezetét, és az egyes kistelepülések életében betöltött szerepét. Az előadás során ismertetjük, hogy milyen levéltári forrásadottságok és nehézségek adódnak.

DEMJÉN BALÁZS ÁDÁM

(PPKE BTK történelem szakos hallgató, Piliscsaba)

Az Erdélyi Római Katolikus Státus által fenntartott gimnáziumok története az 1860-as években

A kutatás tárgyának címben jelölt „korszakhatárait” már e néhány esztendő többszörösen provizórikus jellege is magyarázza. Ezek az évek Magyarország és Erdély történetében ugyanis az abszolutizmustól a kiegyezéshez vezető, az 1860-ban kiadott októberi diploma, illetve az 1861-ben kibocsátott februári pápens fémjelezte időszak kezdetét; míg az Erdélyi Római Katolikus Státus történetében a Mária Terézia királynő (1740–1780) által rendeleti úton létrehozott (1767), illetve Ferenc József király (1867–1916) által megszüntetett (1867) Catholica Commissióval való jogi-hatásköri párhuzamosság végnapjait jelentették. Mindemelllett a vizsgálódás által érintett néhány tanév az egyházi kötődésű világi szervezet által fenntartott, ugyanakkor az állami gimnáziumok felé támasztott normáknak is megfelelő középiskolai hálózat számos szegmensét láttatni engedi számunkra. Szilágysomlyó és Erzsébetváros négyosztályos „magán latin tanintézetek” dokumentumai a részint a félautonóm helyzet átmenetiségéből fakadó adminisztrációs problémákról tanúskodnak. A tantestület és a diákság összetételét tekintve is vegyes nemzetiségű, illetve vallású, szintén négyosztályos marosvásárhelyi és brassói tagintézmény feljegyzéseiből a tanrendet, a tanmenetet, a tanulókat érintő fegyelmi ügyeket és jutalmazási tételeket, a tanárok anyagi és intézményhálózaton belüli helyzetét is megismerhetjük, illetve – Simiginovics Adolf brassói magyar nyelv- és irodalomtanár politikai pere révén – személyes meggyőződésük pedagógiai átültetésének lehetőségeiről is képet kaphatunk. Kolozsvár, Károlyfehérvár, Székelyudvarhely és Csíksomlyó nyolcévfolyamos intézményeinek iratanyagából a tantestületek, az erdélyi püspök, a főkormánysszék és a bécsi oktatási főfelügyelőség között az esetek többségében lezajló ügymenet hivatalos útja, illetve a felettes hatóságokhoz való viszonyulás rajzolódik meg, valamint – különösen utóbbi gimnázium esetében – a finanszírozási problémák lehetséges állami-egyházi-alapítványi, esetlegesen egyéni felajánlások segítségével történő kezelési módjai tárulnak elénk.

BENCZIK FANNY

(Budapesti Ward Mária Általános Iskola, Gimnázium és Zeneművészeti Szakközépiskola, történelem tanár)

Az angolkisasszonyok Pesti iskolájának története (1787–1997–2017)

Az angolkisasszonyok (ma: Congregatio Jesu) női szerzetesrend Pesti iskolája újraindításának 20 éves jubileumát ünnepli az idén. Az iskolát 1997 szeptemberében nyitották meg újra az 1948-as államosítás után. De a rend már 1787 óta végez pedagógiai munkát Pesten. Az évszázadok során nevelési-oktatási elveik nem

változtak sokat, de mindig igyekeztek igazodni a kor elvárásaihoz, miközben megőrizték a XVII. században élt alapítónő, Ward Mária nevelési elveit. Az iskoláikból kikerült növendékeiket nemcsak tudásban, hanem lelkiekben is gazdagították. A Pesti iskolájuk történetén keresztül kívánom bemutatni az angolkisasszonyok nevelési elveit egykor és ma, kitekintve Egri és Veszprémi iskolájukra is.

FRAUHAMMER KRISZTINA PHD

(MTA–Szegedi Tudományegyetem Vallási Kultúrakutató Csoport, tudományos munkatárs, Szeged)
Erényvirágok. Az imakönyv műfaja, mint a nevelés eszköze a XIX–XX. század fordulóján

Előadásomban egy eddig kevésbé kutatott és feldolgozott forráscsoportnak, az imakönyvek ima- és elmélkedés-szövegeinek a felhasználásával kívánom a XIX. és XX. század fordulójának katolikus lánynevelését, pontosabban annak irányelveit bemutatni. A korszak imakönyv kínálatát áttekintve ugyanis feltűnően sok a kifejezetten katolikus iskolák, lánynevelő intézetek számára összeállított imakönyv. A számbeli gyarapodás mellett új tartalmi elemeket is felfedezhetünk ezekben a könyvekben: pedagógizáló jellegű, erkölcsnemesítő elmélkedéseket, sőt imaszövegeket. Bennük a mindennapi életre vonatkoztatva és ahhoz alkalmazva megjelennek az egyházi intézményekben tanító papok, szerzetesek által szisztematizált és továbbadott vallási tanítások és az adott felekezet dogmatikai tételei. Ilyen értelemben mondhatjuk azt is, hogy egyfajta, az egyházi autoritás által kontrollált akkulturalizációs eszközök, melyek fontos szerepet kaphattak az ifjúság erkölcsi és morális nevelésében. A kontrollnak, a katekizmus gyerekkori, vagy korai indoktrinációjának szintén kiváló és meglehetősen nagy terepet teremtett az ima és elmélkedés műfaja. Az adott korszakban ez különösen is fontossá vált, hiszen ekkor teremtődött meg a lányok oktatásba való bekapcsolásának lehetősége, ami egyben az olvasók körébe is bevonta őket. Az új olvasói piac új műfajok megjelenését és a régi műfajok újraértelmezését indította el. Ezen új, illetve újraértelmezett műfajok sorába kapcsolhatóak be az általam vizsgált imakönyvek. Szerepüket elsősorban a vallásos és erkölcsi képzésben, a különösen nagyvárosi környezetben egyre erőteljesebben jelentkező populáris olvasmányok ellensúlyozásában, a katolikus leány ideál megkonstruálásában nyerték el.

BEDŐK PÉTER

(PPKE BTK történelem és örmény specializációs hallgatója, Piliscsaba)
Muraköz oktatási helyzete a XIX. században

Előadásom témája a Muraköz oktatási helyzetének bemutatása a XIX. században, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek és a horvát szakirodalom tükrében. Előadásom elején ismertetem a Muraköz speciális helyzetét, a plébániai iskolák helyzetét. Ezt követően kiemelt hangsúlyt fektetek a 1840-es években meginduló népiskolai program bemutatására. Az 1848–1849-es eseményeket követően a terület a Zágrábi tanító körzet fennhatósága alá került. Ennek következtében nagy változás történt az iskolák életében. A hivatalos magyar nyelvet felváltotta a horvát, és a magyar nyelvű tanítók egy részét elküldték az iskolákból. 1861-ben a Muraköz ismét visszatért Magyarországhoz, amelynek következtében a terület újra a győri tanítói körzethez került. 1870-ben alakult meg a tanítóképző intézet Csáktornyan, amely rendkívüli szerepet kapott a nemzetiségileg vegyes területeken, nem csak Muraközben, hanem Szlavóniában is. A többségében horvát anyanyelvű plébániai iskolákba bevezették a magyar nyelvet először, mint tanulandó idegen nyelvet. A későbbiekben, pedig mint tanítási nyelv lett a magyar, ami több konfliktushoz is vezetett az erős öntudattal rendelkező horvát katolikus alsópapság és a megyei hatóságok között. Előadásomban a magyar asszimilációs politikára is kitérek.

PÁL FERENC

(Vas Megyei Levéltár tudományos munkatársa, Szombathely)

Az iskolák községestése. Konfliktusok a szombathelyi egyházmegye katolikus népiskolái körül az 1868. évi népiskolai törvény okán

Az Eötvös József-féle 1868. évi XXXVIII. tv. szellemisége, valamint a szabadelvű hivatalnok réteg bürokratikus lépései előnyös helyzetet teremtettek a törvény által létrehozott új iskolatípusnak a községi iskolának. A jogszabály által támasztott követelmények komoly anyagi erőpróba elé állították az iskolák fenntartóit, amely erőpróba során a katolikus egyház képes volt segítséget nyújtani oktatási intézményeinek, így a települések lakói általában ragaszkodtak katolikus iskolájuk felekezeti jellegéhez, amely pozitív hatással volt a katolikus társadalmi élet fejlődésére is.

G. MOLNÁR PÉTER PHD

(PPKE tudományos munkatárs, a Sodalitas Tehetségkutató Program titkára)

Az újpesti római katolikus népiskola 1869–1870-ben

Az újpesti római katolikus népiskola történetében különösen is fontos fordulópontot jelentett az 1869–1870. év fordulója. Az első közoktatási törvény (1868. évi XXXVIII. tc.) megjelenése éppúgy befolyásolhatta az iskola, de az azt fenntartó egyháztanács működését is, mint az újpesti filia önálló, független lelkészséggé való átalakulása.

Egy unikális, német nyelvű forrás enged betekintést abba az alig féléves időszakba, amikor megalakult az önálló újpesti plébánia. Elsősorban az egyháztanácsi határozatokat és az azokhoz kapcsolódó levelezést tartalmazó kéziratos dokumentum alapján próbáljuk felvillantani az akkori iskola- és oktatásügy állapotát a fenntartó szemszögéből. Ezen túl megkíséreljük vázolni az önállósodásnak az iskolára gyakorolt hatását is.

NAGY BOGLÁRKA

(Tanár, a PPKE BTK diplomázott hallgatója)

Bárczy István és Lajta Béla épített öröksége – Egy iskolapalota a Vas utcában

Bárczy István Budapest polgármestereként 1906–1917 között szociálpolitikai városfejlesztő intézkedések sorát valósította meg: községestette a gáz- és villamosműveket, a Városi Villamosvasutat, fürdőket, hirdetővállalatokat továbbá orvosolta az iskolahiány kérdését. Gyors lefolyású építkezési program keretében 55 iskolát és 24 óvodát építtetett az 1909–1912 közötti években.

Az iskolák sorában elsőnek a Budapest VIII. kerületi Felsőkereskedelmi Fiúiskola épült fel a Vas utca 9–11. szám alatt. Lajta Bélának köszönhetően ezen impozáns épület minden részletében megnyilvánul a művészeti igényesség esztétikuma és az iskola működéséhez elengedhetetlen funkcionalitás. Az építési programban prototípusnak is tekinthető épület harmonikus egységben képviselte a napjainkban pedagógiai célként a Nemzeti Alaptanterv által megfogalmazott esztétikai tudatosságra való nevelést.

Bárczy István művészetről és annak a nevelésben betöltött jelentőségéről vallott nézetei egyértelmű párhuzamba állíthatóak korunk Nemzeti Alaptantervének irányelveivel. Bárczy elveinek és Lajta tehetségének épített öröksége a Vas utcai iskola, mely máig hirdeti, hogy az esztétikum és funkcionalitás időtálló érték.

GODENA ALBERT

(PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója)

Oktatás és képzés a győri Fa- és Fémipari Szakiskola működésének első évtizedében (1901–1911)

A győri Fa- és Fémipari Szakiskolával kapcsolatban eddig megjelent, oktatási struktúrára, tanulói létszámra vonatkozó elsődleges összefoglaló munkák a legújabb kutatási eredmények tükrében pontosításra szorulnak. A levéltári források beiratkozási naplóinak és az iskola korabeli nyomtatott értesítőinek összevetése alapján a szakiskola működése a korábnál szerteágazóbb és nagyobb hatást gyakorolt Győr városának edukációs profiljára a XX. század első évtizedében. Az új kutatási eredmények azt mutatják, hogy az iskolában képzett munkaerő tudásának legnagyobb haszonélvezőjévé az 1896-ban a városban alapított Vagongyár vált.

RÉTFALVI BALÁZS

(A Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár vezetője, a PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója)

A Szombathelyi Egyházmegye XX. századi tanfelügyelői iratai és forrásértékük

Az alapfokú oktatás a Szombathelyi Egyházmegye területén is túlnyomó részben a katolikus egyház kezében volt egészen 1948-ig. Az iskolák felügyelete kezdetben a püspöki szentszék hatáskörébe tartozott, majd később létrejött a tanfelügyelői hivatal, amely az adminisztratív ügyek mellett a nevelési, oktatásszervezési ügyeket is intézte. A fennmaradt terjedelmes iratanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek mellett a legfontosabb forrást jelenti Vas és Zala megye katolikus alapfokú oktatásának történetéhez, továbbá az iskolahálózat bővítésére és korszerűsítési törekvéseire vonatkozóan is értékes társadalomtörténeti adalékokkal is szolgál, valamint rávilágít a szerzetesrendek szerepvállalására is.